

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Synopsis Annalium Societatis Jesu In Lusitania

Francus, Antonius

Augustæ-Vindelicorum, M. DCC XXVI.

Annus 1583. Soc. 44.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72313](#)

hoste protege, & moris horâ suscipe. Fernandus Lucas ibidem non dissimili ^{Fernandus}
morte abiit. Sentiens intus imminentem diem supremam, homologesi totius vite ^{Lucas},
detergit animam, atque sic vel ante morbum se ad supremum iter comparavit,
acutâ dein febre consumptus.

16. Nostris adjicio externum, Doctorem Paulum de Palatiis, domo ^{D. Paulus de}
Granatensem, sacrae paginae in Conimbricensi Academia Professorem. Age-
bat Parochum Ecclesiae Villae viridis in Ulyssiponensi dioecesi. Semper coluit
Societatem. In testamento suo legavit Eborense Collegio mancipium his ver-
bis: Mando, ut Alvarus mancipium meum serviat semper Patribus Societatis
Ebore. Id facio in signum animi grati, quod me Patres laureati Doctoris conde-
coraverint, & quo securam reddam mancipii mei salutem; quod cum hactenus
bonum fuerit, apud Patres erit melius. Non alienare, non vendere poterunt;
nam mea voluntas est, inter ipsos moriatur, ac per eos salvetur. De Paulo me-
minit Cardozus in hagioglio 4. Aprilis. Fuerat primus externus, qui gradum
Theologici Doctoris accepérat in Eborense Academia 4. Junii anno 1560.

Annus 1583. Soc. 44.

I.
PAULUS DIASIUS ANGOLÆ PRÆFECTUS summam hoc anno gloriam apud eas Victoria ob-
gentes est indeptus. Nam suadente Mocamba Regulo progressus cum ^{tenta precibus}
exercitu tenuit Cambamen. Hic Rex Angolanus, ut Lusitanos debel-
laret, in aciem eduxit exercitum infinitæ multitudinis. Erant capitum duode-
cies centena millia. Complebant montes, & valles. Territi plurimi Réguli,
qui Lusitanis adhaerent, ad hostem defecere. Unicus in fide perficit Paulus,
qui, ut anno superiore dixi, Christiana sacra jam receperat. Lusitani non ex-
cedeant quinquaginta supra centum. Nigri, quos regebat Paulus, erant capi-
tum triginta millia.

2. In numero hoste conspecto, stupuit Lusitanus, & Aethiopes socii. In
his angustiis P. Balthasar Barreira Deo plenus concionem habet; Lusitanos, de-
inde Nigros exhortatur, ne finant elabi manibus glorioissimam victoriam. Di-
vino confilio barbari conjungebantur, ut appareret DEUM pro suis pugnare.
Sequenti die (erat Purificationis) visueros Dei potentiam, & Virginis sanctissi-
mæ patrocinium. Eos concepere animos, ut occultæ vires à DÉO insusa vide-
rentur. Igitur se comparant ad prælium sequenti luce committendum. Lusi-
tanus castra muniverat prope flumen Coanfam. Erant in vasta planicie, & mon-
tibus barbarorum copiæ. Sole oriente stetit in armis Lusitanus, expectans hos-
tis incursum.

3. Digreditur Paulus ad observandos hostium motus: reperit contra
morem subsidere quietos, cohortes aliis, atque aliis firmari auxiliis. Igitur
memorat Præfecto, quæ viderit; sibi videri, velle barbaros noctu aggredi ca-
stra, id fore nobis confusione, & stragi; proinde oportere quam primum pro-
cedere adversus hostem; tutius die, quam nocte præliari. Placer Præfecto, &
Barreiræ Pauli sententia. Barreira sededit ad fundendas in Cœlum preces.
Procedunt Lusitani, & Pauli milites adversus hostem, datur invadendi signum.

4. Illud in conflictu accidit prorsus admirandum. In barbaros occultâ
manu redibant sagittæ contortæ contral. lusitanos; nec hi exonerabant fistulas igna-
rias sine hostis cæde, nec Pauli gentes misere sagittas incassum. Tegitur ca-
daveribus campus, & montes, de nostris ne uno quidem occiso. Hic nuntii
volant, dicunt Barreiræ debellatum hostem. Surgit, ac festinus adit Præfe-
ctum gratulaturus. En aliud miraculum! Hostis tanquam novis additis viri-
bus ferocior incumbit Lusitano, qui tantæ vi impar coepit referre pedem.

5. Tunc Præfectus animadvertis Barreiræ preces nodum, ac moram
suisse hosti, quod minus vinceret, Patri in clamabat, redeat ad preces, ex ipsis
pendere victoriam. Non secus, atque imperatum, facit. Protinus elanguer

R. 3
bar-

barbarus, implicatur terrore panico, vertit terga. Ut aperiatur fugae via, alteri alteros lacerant, ac proterunt. Intenderant se noctis tenebrae, & timor fugientium. Era à tergo immensa profunditas, excavata torrentibus imbrum, huc se infinita multitudine dat præcipitem, completerat usque ad labra: qui supervenerant, transiere tanquam per continuatum campum. Dies aperuit incredibilem stragem factam omnipotentis manu. Habita gratia DEO, ac Deiparenti. Venerantur omnes Barreiræ, ceu Moysis, virtutem.

6. Nonnulli resecuere occiforum nasos, sacros numero plurimos compleverant, in castra vectos tanquam immensa stragis argumentum. Cum Lusitani aliquot à castris secessissent, sub occafum solis prolixerunt in Cœlo pulcherrimam Crucem, quam de genibus venerantur. In rei memoriam ipso loco permagna Crux erecta. Quotannis victoria insignis celebratur Massangani die purificatae Virginis. Victoriae hujus nuncii Madritum allati clarum fecere Barreiræ nomen. Rex Philippus admirans Patris virtutem, ad Angolanum Præfectum scripsit, semper deinceps in rebus magni momenti ejus consilio uteretur. Id bellum in annos plures tractum, & res ipsa ostendit, quād vana foret opinio de montibus argenteis.

Expugnatur
Angra, & re-
stitutur Col-
legium no-
strum.

7. Anno superiore dictum est de laboribus Angrensis Collegii, quod iterum recepimus. Nam Alvarus Bassanus Marchio de S. Cruce, superata ad insulam Michaëlensem Antonii classe, se collegit Ulyssiponem refecturus naves, ut Angram belli caput, & sedem invaderet non dubiā victoriā. Junii 23. Marchio tolavit è Tago. In ea classe hominum vehebantur octodecim milia, de nostris quatuor, P. Gregorius Mata cum Coadjutore Balthasare Almeida in nave prætoria de S. Martino dicta; P. Petrus Freirus, & Balthasar Gonfalius coadjutor in ea, quā vehebatur Marchio Villa France. In insula Michaëlensi Marchionis cum exercitu expiārunt per confessionem animas, sēquē divino fecerunt epulo; condita testamenta, soluta debita, datae largæ elemosyna, facta sacra plurima, ut esset Numen propitium.

8. Clavis stetit 24. Julii in Angræ conspectu. Missi nuntii, qui deditio-
nem suaderent; cūm non audirentur, ad vim paratū miles. Marchio sumimus
Præfectoris testamentum suum, pecunias & claves tradidit Patri Motæ, injungens,
si periret ipse, pro libito disponeret. Idem exemplum imitati reliqui Dynastæ.
Regebat insulam Emmanuel Sylva, quem Antonius creārat Comitem Torres-
vedriæ. Sex hominum millia in armis habebat; ex his erant septingenti Gal-
li Duce Ciarlio viro belli perito. Diversis locis, ubi poterat exponi miles,
erexere munimenta, & propugnacula, iu eisque disposuere ad sexcenta belli-
ca tormenta. Ciarlius aperte dixerat; pro defendenda tota insula à tam potenti
exercitu vires non esse, quanquam amplæ forent ad unam arcem tutandam; ve-
rum illius sententia non curabatur.

9. Igitur Bassanus, exploratis littoribus, ubi possit miles exponi, 26. Ju-
lii, diva Annæ festo, decernit excensionem. Ut hostem distrahat ancipiūt in-
cursu, proras dirigit in sinum unum; eō insulanis confluentibus, momento in
alium proras vertens, militem cœpit exponere, ac in terram est egressus. Ipsa
nocte Emmanuel Sylva cum insulano milite, simūlque Galli, & Angli diffiden-
tes rebus suis confugerunt in montes, urbe defertæ. Ne monasteria, aut res ul-
iae sacræ, feminæ, aut pueri patenter injuriæ, Marchio in urbem processit ante
suum exercitum, & rebus confuluit, ut Christianum decebat.

10. Deo habiturus gratias commendavit Patri Motæ, sacrum faceret in
templo nostro, cui ipse cum cæteris Dynastis ac Duæctoribus interfuit: Concep-
sit militi triduanam direptionem. Galli, & Angli armis exuti. Captus Em-
manuel Sylva securi præbuit cervicem cum aliis, qui ejusdem erant criminis
participes. Cunctis affuere nostri, ut Sacramentis, & monitis in rem juventur,
Sylva veniam rogabat omnes, & nominatim Societatis Patres, quos crudeliter
vexaverat.

11. Receptum Collegium, quod fuerat conversum in armamentarium, & multa supellex sacra. Milites omnibus nostri egregie consuluerunt, illis præ-
primis, qui nos, ac nostra inhumanius tractabant. Cunctis per Marchionem
actis, tum quæ ad bellum, & alias subigendas insulas, tum quæ ad pacem attine-
bant, Praefecto insule Joanne Urbina viro pio, ac forti, Gades profecta classis,
Marchionem comitatur P. Gregorius Mota cum Balthasare Almeida. Hic ægrotans
in mari Lusitano in terram expositus, Ulyssiponem desertur. P. Mota Ga-
dibus 12. Octobris de vivis excesit, attritus hujus expeditionis laboribus: ex-
equias decorarunt suâ præsentia Marchio, & ceteri magnates classis, quibus erat
venerationi ejus prudentia & virtus. In Collegio substitutus P. Petrus Freirius
cum Balthasare Gonsalvio; donec sequenti anno Rector secundum ivit Ludovicus
Valconcellius, qui percharus fuerat insulanus. Nostri nihil magis obliiti,
quam injurias, rebus afflicti simis fuere præsens remedium.

12. Rex Philippus, Lusitanæ rebus compositis, Februario hujus anni Rex Philippus
per Eboram revertitur in Hispaniam. Extra urbem prope eadem D. Sebastiani ^{Academia} excipitur ab
venientem excepti Academia eâ pompâ, quâ solebat obviâ procedere Regi-
bus Lusitanis. Praecepit Rector, totamque ipsi obtulit Academiam, ut suo tege-
ret patrocinio. Respondit fe in tutelam suam recipere, præsertim, quod esset
condita ab avunculo suo Henrico; simûlque Academicis laureatis omnibus ma-
nus osculum præbuit. Urbs erat arcubus, aliisque exornata apparatu. Ipsa
nocte admonuit Rectorem, die sequenti auditurum se sacrum in templo nostro.
Adventient obviâ processit Academia. In templi porticu è quatuor theatris
consalutârunt Regem cultissimi adolescentes; idem factum ex templi absidibus.
Panegyrim Latinam dixit P. Antonius Carvalius Theologiae Professor. Spe-
ciali benevolentia Collegium, atriumque scholarum conspexit Rex Philippus.

13. Eboræ Sodalitas instituta pro nostris scholasticis dicatur Virginis ab Sodalitas
Angelo salutaræ. Magnâ pompâ, & supplicatione anno 1587. advecta effigies scholastico-
Virginis, quæ modò in altari cernitur. Crevit authoritas nostri Rectoris Ebo-
rensis institutione Collegii de Matre Dei nuncupati. Hector Pina, vir nobilis, Collegium
ac locuples, & Senator Regius, cùm hærede careret, voluit Eboræ Collegium Matis DEI.
excitare, ubi educarentur filii, & conjugis consanguinei, dum vacarent scientia-
rum studiis. Rogavit nostros moderatores, dignarentur suscipere curam invi-
gilandi commodis Collegii, illique aptum præficere Rectorem, qui saecularis est,
præficiturque à nostri Collegii moderatore. Ædificium habitari coepit anno
1608. Habet redditum ad alendos Collegas duodecim; partim sunt Fundato-
rum consanguinei; partim ex iis Philosophi, qui prævio examine, & concerta-
tione cum aliis locum merentur.

14. Novem fæcrodæ cum pari scholasticorum numero progressi ad ha- ^{Aliæ res Col-}
bendas missiones in oppida diversa per Quadragesimam. Quam plurimi de ^{legii Eboræ}
more docebant populum in agri Eborense parœciis. Aliqui Comitati Theo-
tonium Archiepiscopum, cùm diœcesim suam lustrarer. Celebrantibus Eboræ
PP. Dominicanis Provinciæ Comitia, Ludovicus Sotomayor, lumen sacre ejus
familia voluit benevolentia gratia audire nostrum Sebastianum Barradam scri-
puta divinæ sapientissimum Professorem. In honorem tanti hospitis sic ex-
posuit suscepit verba, ut summam laudem, & plausum reportarit.

15. Ad Indiam contenderunt quindecim, tres Lusitani, ceteri diversa- ^{Profecti ad}
rum gentium. Plurimum incendit socios grande exemplum Rectoris Eborense Indiam,
Petri Silvæ, & Magistri tironum Hieronymi Cotæ. Prior piissime decessit in
itineri. Theodorus Montelius Belga veneno sublatus de medio apud Japones
in odium fidei. Ad Brasiliam solvit cum potestate Visitatoris P. Christophorus
Gouvea, cum Fernando Cardinio, & Roderico Freitas, qui tractabant ne-
gotia Brasiliæ Provinciæ; erant ambo fæcrodæ. Coadjutores ibant Barna-
bas Telus, olim socius M. Simonis Rodericii, & Martinus Valsæus tiro. P.
Christophorus in reditu captus à piratis, ac ejectus in littus Cantabriæ.

Lacunar tem-
pli Domus Professæ.

Aliæ res Do-
mūs Professæ.

Sodalitas
B. V.
Mors P. Ste-
phani Diafisi,

Domus Mis-
ericordiae Ten-
tugallii,

Virtus P. Pro-
vincialis,

Visitator
Academie
Conimbrici-
ensis cona-
tur lustrare
nostras scho-
las.

Ratio Studio-
rum.

In Madeira
nostris aver-
tant pericula.

16. Factum hoc anno laqueare augustum templi Domus Professæ. Cum ex Germania magnæ trabes, & materiae vis ingens esset vecta ad hujusmodi contabulationes, & lacunaria, petiverunt Patres per urbem eleemosynas, quies possent sustinere tantum sumptum. Collecta sunt cruciatorum supra septem millia, quibus fabricatum opus, & quidem nobili architecturā, plumbo equidem tectum; sed cùm id inutile esse dies ostenderet, mutatum. Pià Professorum illius Domus industriâ quinquaginta homines, qui concubinis indulgebant, eas sibi legitimo matrimonio copularunt. Conquisitis eleemosynis subventum est fæminis, ac viris honestis, quos pudor verat mendicare. Erepta perditionis periculo puella non paucæ. Missiones quoque ad oppida diversa ex ea domo instituerunt. P. Emmanuel Correa Archiepiscopi Confessarius ad Provinciam scribens de virtute incolarum domus hæc habet: *Virtus horum Pa- trum, & Fratrum operariorum Christi, nota est, ut credo R. V.* Eorum magnum est exemplum: nam videre tot fenes operios canis, & nonnullos baculis incumbentes praire exemplo, nolle immunitatem à labore, adhuc ordinis communis domus, primos sedere ad paenitentes audiendos, postremos surgere ex pio sedili, pudore afficit atque minores, ebsque incitat ad multas peragendas res, quas forsitan obliviscerentur, nisi observarentur oculis tot præclara exempla. Plurimum nos cogit, ut sancti sinus, opinio, quam de Societate urbs hec habet.

17. Scholæ Ulyssiponenses florebat cum virtutis, tum litterarum studiis. Hoc anno erectum est sodalitium B. Virginis pro scholasticis in ipsorum facello. In eo D. Antonii Collegio vitâ decidit P. Stephanus Diafisi post toleratos innumeros labores in Angrensi Collegio, cuius erat Rector, ut suprà est relatum, cùm insula sibi Regem voluit Antonum. Relegatus in Angliam, inde revertit ærumnis valde attritus: idcirco nequit diu esse inter mortales.

18. Conimbricæ providit è Collegio magnus numerus cum ad missio- nes, tum ad obeundas peregrinationes. P. Damianus Rodericus patria Cascalensis ad ostium Tagi excolens concionibus Tentugalium in agro Conimbricensi persuasit ædificari domum, ut vocant, Misericordia, quam à multis annis cupiebant omnes. Collectâ stipe 150. cruciatorum exhibita manus operi. Pro- timus creatum est sodalitium domus ejusdem. Mensibus vacationum P. Sebastianus Moralius Provincialis moratus Conimbricæ, plurimùm socios inflammavit suis exemplis. Erat assiduus in ministeriis abjectioribus culinæ, & aliis, in quibus exercendis probatur studium propriæ demissionis.

19. Scholæ Conimbricensis, etiæ progrederentur ventis felicibus, non cäruerunt hoc anno vehementi procellâ. Emmanuel Quadrius, electus à Rege Visitator Academie Conimbricensis, decretivit lustrare nostra Gymnasia, tanquam suæ potestati subjecta. Obstigit Collegium. P. N. Claudius iulxit aliquos de nostris, & cum eis P. Petrus Fonsecam Madritum festinare, ac significare Regi: Haecenus Societatem moderatam illas scholas, eâ tantum conditione admittas, ut essent liberæ à lustratione Rectoris Academicæ: repugnare contrarium Institutio nostro: quod si ejus Majestati placet novum morem inducere; Societatem abdicaturam se illis magisteris. Rex prudentissimus mente suam esse declaravit, gaudenter Societatis scholæ suis immunitatibus. Litigium terminatum anno 1589.

20. Hoc anno vocatur Romam P. Doctor Gaspar Gonfalvius, ut cum aliis doctissimis ordinet *Rationem studiorum Societatis*: quod fieri coepit Decembri, & absolutum opus Augusto sequentis anni. Cum duobus aliis manifit vitâ solutus est anno 1590.

21. In Madeira exarsit urbs Funchalensis adversus Castellanum præsidium. Lacesebatur à civibus præsidarius miles nominibus probrosis. nationis odio. Milites vexillum explicant, parant tormenta, in cives irruptionem mediantur. Tam communi damno processit obviam unus è nostris, ac cives prædio reconciliavit. Non minus utilis fuit opera in conciliando cum civibus E-

piscopo. Hic sub anathemate prohibuerat agitationem taurorum. Contem-
pto ejus editio ludum hunc celebrant. Turbata res erant utrinque. Unus de
Societate exhibet, & improbat scelus, quóve forent illigati nodo. Persuadet,
humiles adeant Pastorem suum, deprecentur veniam, ne mittant animas suas in
tam aperta pericula. Parent monenti: sicq; quies urbi reddita.

22. Eboræ 30. Decembbris vivorum contubernio exiit P. Emmanuel Al- Moritur P.
varus Madeirensis, orbe toto notissimus, quia author Grammaticæ artis. Clá- Emmanuel
rior à virtutibus, quibus exornavit animam. In Societatem admissus à Simone Alvarus.
Rodericio 4. Junii anno 1546. Gaudebat ingenio felici. Præter linguam La-
tinam, scivit Græcam, Hebræam, Caldaicam, & Arabicam. Fuit è primis, qui
Latinas litteras in hac Provincia docuerunt. Huic ingenio tam præclaro jun-
xit sinceritatem virtutis & prudentiæ plenam. S. Ignatius ex aliorum narratio-
ne habens perspectum ejus candorem, vocabat suum Juniperum. Addebat, si
Deus vellet miracula per aliquem de Societate patrare, non aliud electurum,
quam Emmanuelem.

23. Rexit Domum Professam, & Eborense Collegium. Semper vixit
intensus ad se in extremum agonem comparandum. Aliquando ad Gymna-
sum pergentem interrogarunt, quid esset facturus, si tunc monerent, adesse mor-
tem? Respondit, se aliud non acturum, quam quod ageret. Quo verbo sati-
ostendit, se sic vivere, tanquam si momentis singulis esset excessurus de vita.
Usurpabat frequenter hujusmodi voces: Deus, ego, tertium Gymnasium. Signi-
ficaverat, suas esse curas, DEO placere, curare profectum suum, & obire com-
mendatum munus. Cùm hæc diceret, tertium moderabatur Gymnasium. Vi-
ta plena sanctissimis virtutum exemplis vulgata circumfertur.

Annus 1584. Soc. 45.

Alexander Valignanus Societatis per regna Orientis Visitator, cùm videret Legatio Re-
anno 1582, quantum crevisset Japonensis Ecclesia, plurimis populis, & gum Japonia
Regibus Christo adhærentibus, censuit magni momenti fore ad fidem ad Pontifi-
propagandam, si Christiani Reges per suos Legatos obedientiam præstarent cem.
summo Pontifici. Igitur tam longo itineri vincendo eliguntur adolescentes, qui
decimum septimum ætatis annum non excederent.

2. Franciscus Rex Bungensis mittit suo nomine Mansium Confobrinum
Regis Fiungæ. Rex Arimæ, ac Dynasta Omurenis mittunt Michaëlem, cuius
pater erat patruelis Regis Arimenis. His adjuncti fuere duo primæ nobilitatis
tanquam comites Martinus Fara, & Julianus Nicaura. Additi præterea duo
pueri honesto loco nati. Ut ipfos haberet curæ, missus noster Georgius Loyo-
la Japonensis. Eos directurus venit P. Didacus Mesquita Lufitanus, qui postea
mortuus in Japonia ex laboribus propter fidem toleratis; huic Valignanus
commisit vices suas.

3. Duobus annis insumptis, ex quo de Japonia fuerant egressi, anno
1584. Cocini navem in Lusitaniam consenderunt. Accessit ex India Procura-
tor Romam iturus P. Nonius Rodericus. Mense Augusto ingressi portum Uly-
sponensem in nostra Domo Professa hospitantur. Cardinalis Albertus Lufita-
nus Pro-Rex eos exceptit multis significationibus benevolentia. Maximus erat
ad ipsos intuendos concursus. Septembribus die quinta profecti Aldeam Gale-
gam, inde Eboram 8. ejusdem mensis sivebunt.

4. Archiepiscopus Theotonius Japonensis Ecclesiæ singularis æstimator
currum suum præmisserat montem majorem novum, ut ii advehentur. Re-
cepti Collegio sociorum omnium summâ exultatione. Archiepiscopus nullis
xenii, aut benevolentia signis, ut eos recrearet, pepercit. Dum morati sunt
Eboræ, cùm ad prandium, tum ad coenam epulas è domo sua paratas mittebat
Archiepiscopus. Septembribus die 15. contendere Villamvissoam, ubi Duces
Antonius Franco.

S

Bri-